

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: „17 września we Lwowie - przyczyny, przebieg i skutki”. Sprawozdanie z seminarium naukowego w Bibliotece Śląskiej

Author: Karol Makles

Citation style: Makles Karol. (2019). „17 września we Lwowie - przyczyny, przebieg i skutki”. Sprawozdanie z seminarium naukowego w Bibliotece Śląskiej. "Bibliotheca Nostra" (2019, nr 3, s. 180-183)

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

**„17 WRZEŚNIA WE LWOWIE – PRZYCZYNY, PRZEBIEG
I SKUTKI”. SPRAWOZDANIE Z SEMINARIUM NAUKOWEGO
W BIBLIOTECIE ŚLĄSKIEJ
KATOWICE, 17 WRZEŚNIA 2019 R.**

*Kłamstwo posiada wiele aspektów:
niedopowiedzenie, półprawda, oczernianie...
ale zawsze jest bronią tchórzcy.
Josemaria Escrivá de Balaguer*

Od złamania polsko-sowieckiej umowy międzynarodowej, czyli „Paktu nieagresji” z 25 lipca 1932 r. i realizacji tajnej klauzuli paktu Ribbentrop-Mołotow z 23 sierpnia 1939 r., czyli napaści Sowietów na Polskę 17 września 1939 r., minęło 80 lat. Mimo niezaprzeczalności faktów, wciąż podejmowane są wzbudzające zaniepokojenie działania relatywizujące historię – rodem z repertuaru komunistycznej propagandy rosyjskiej. Chodzi tu o próby dezinformacji rosyjskich służb dyplomatycznych za pomocą notek prasowych opublikowanych w globalnych mediach społecznościowych. Odnoszące się do września 1939 r. wiadomości sugerują, że wojska ZSRR – do dziedzictwa której także metodami nawiązuje dziś Federacja Rosyjska – w obliczu ucieczki polskiego rządu, wkroczyły na „ziemie polskie”, okupowane przez Warszawę od 1920 r., czyli Białoruś i Ukrainę (JKM, MNIE, 2019). Upamiętniając napaść na Polskę, dyplomacja Rosji zapomniała wspomnieć o tym, że akt ten rozpoczął aresztowania ponad 200 tysięcy osób, masowe wywózki na Syberię ponad miliona trzystu tysięcy Polaków i zbrodnie w Charkowie, Katyniu czy Miednoje oraz inne elementy planu masowej eksterminacji, skierowanej przeciwko narodowi polskiemu w ramach tzw. „bratniej pomocy”.

W obliczu polityki przeinaczania historii za cenne inicjatywy uznać należy te skierowane na refleksję i dyskusję nad historią tamtego czasu. Szczególną okazją, by przyjrzeć się różnym jej aspektom, stało się spo-

¹ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk o Kulturze.

tkanie, które miało miejsce w Sali Parnassos Biblioteki Śląskiej w Katowicach, 17 września 2019 r., poświęcone wydarzeniom sprzed osiemdziesięciu lat. Seminarium zorganizowały: Biblioteka Śląska w Katowicach, Instytut Lwowski w Warszawie, Komisja Historii Śląska Polskiej Akademii Umiejętności (Stacja Naukowa w Katowicach) oraz Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, Oddział w Katowicach. Patronatu honorowego udzielił Prezydent Miasta Katowice, Marcin Krupa. Wydarzenie swym mecenatem objęło miasto Katowice, medialnie zaś patronowało spotkaniu Polskie Radio Katowice.

Tytułowa przestrzeń refleksji skupiała się symbolicznie na jednym z największych ośrodków miejskich Drugiej Rzeczypospolitej, jakim był Lwów. Jego historia w okresie drugiej wojny światowej była szczególna, gdyż miasto w tym czasie stało się obiektem ataków, okupacji, represji niemieckich i rosyjskich. Lwów w swych dziejach wielokrotnie dowiódł swej tożsamości oraz był i jest skarbnicą kultury Rzeczypospolitej, która wyjątkowo dotkliwie odczuła skutki drugiej wojny światowej.

Naukowe seminarium wyłamało się ze sztywnego modelu konferencji naukowych, gdyż obok wykładów – o których piszę później – program wzbogacony został o relacje świadków zdarzeń drugiej wojny światowej, reprezentujących żywą historię (*oral history*). Ta niekonwencjonalność sprawiła zapewne, że zasobna – bo zdolna pomieścić sto pięćdziesiąt osób – aula Biblioteki Śląskiej wypełniła się po brzegi – a dokładniej – „po schody”, które ściśle zajęli słuchacze. Przybyli do Biblioteki Śląskiej zainteresowani reprezentowali różne pokolenia i środowiska. Warto podkreślić, że frekwencja nie zmalała do samego końca seminarium, co było też z pewnością zasługą interesujących tematów siedmiu wykładów, które poprzedziły przywitanie organizatorów: Marii Ślepowrońskiej – Prezesa Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, profesorów: Zbigniewa Kadłubka – Dyrektora Biblioteki Śląskiej oraz Zygmunta Woźniczki – Przewodniczącego Komisji Historii Śląska Polskiej Akademii Umiejętności. Na wstępie przekazano także życzenia od osób nieobecnych, które doceniły w ten sposób zorganizowane seminarium, jak Jadwiga Wiśniewska – Poseł do Parlamentu Europejskiego.

Obrady prowadził, obdarzony elokwencją i talentem scenicznym, Bogdan Kasprowicz – Prezes Instytutu Lwowskiego w Warszawie. On też wygłosił pierwszy z wykładów (*Sytuacja polityczna i wojskowa w Europie – marzec-wrzesień 1939 r.*) poświęcony tłu geopolitycznemu i aspektom zasobów militarnych w Europie w przededniu wybuchu drugiej wojny światowej. W swej wielowątkowej wypowiedzi Kasprowicz zarysował kontekst zdarzeń września, podejmując próbę refleksji nad możliwymi alternatywnymi rozwiązaniami dla Europy, mogącymi zmienić bieg historii. Następny, drugi w kolejności, wykład wygłosił jeden z bardziej rozpoznawanych na Śląsku badaczy historii XX w. z Komisji Historii Śląska PAU – prof. Zygmunt Woź-

niczka, który przeniósł słuchaczy do Lwowa okresu Drugiej Rzeczypospolitej, zwracając uwagę na problemy obrony wschodnich ziem Rzeczypospolitej, w tym Lwowa oraz scharakteryzował również pierwszą okupację sowiecką tj. lata 1939-1941, akcentując antypolskie działania Sowietów (w tym tzw. „wybory” do Rady Najwyższej jesienią 1939 r., powstanie w Czortowie w roku 1940 oraz deportacje do ZSRR czy współpracę NKWD i Gestapo). Malując pejzaż zdarzeń tamtego okresu, szczególną uwagę zwrócił na pomijane często ścisłe związki Śląska ze Lwowem, jak na przykład udział Ślązaków w obronie miasta. Pierwszą część obrad zakończył wykład wybitnego znawcy problemów Kresów i autora popularnej serii książkowej, zatytułowanej *Kresowa Atlantyda*, prof. Stanisława Nicieji (Nicieja, 2012). W swym wystąpieniu – *Okupacja niemiecka – likwidacja Polaków i Żydów, okupacja sowiecka – likwidacja Polski* – podjął polemikę z dotychczasową oceną przyczyn, składających się na tragiczne losy Polski w okresie drugiej wojny światowej.

Kolejnym z punktów obrad była dyskusja, po której głos zabrali Kresowiaci, świadkowie czasów wojny i okupacji. Ich wspomnienia stanowiły przejmujące świadectwa tragicznych wydarzeń oraz osobistych przeżyć. Niektóre z nich były historiami opowiedzianymi z perspektywy dziecka, które przetrwało potworności wojny i represje okupantów sowieckich czy niemieckich. Dla części zgromadzonych na sali, szczególnie młodszych słuchaczy, wypowiedziane przez świadków słowa z pewnością na zawsze staną się punktem odniesienia w rozumieniu historii XX i XXI w.

Druga sesja obrad skupiła się wokół zagadnień szczegółowych. Wśród nich omówione zostały – przez Bogdana Kasprowicza – sprawy związane z bezpośrednimi skutkami, wspomnianego już paktu sowiecko-niemieckiego z 23 sierpnia 1939 r. i jego tajnej klauzuli. Fakt ten doprowadził do likwidacji kraju, nazwanej przez okupantów czwartym rozbiorem Polski², której granice po zwycięstwie nad Hitlerem nie wróciły już do stanu poprzedniego. A to zmusiło część obywateli Drugiej Rzeczypospolitej do przesiedlenia się. Duża grupa tychże przybyła na Śląsk, zmieniając obraz tego regionu. Kolejny z referatów, wygłoszony przez dr. Andrzeja Sztełgę z Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, poświęcony był przebiegowi wschodniej granicy Drugiej Rzeczypospolitej oraz nowemu kształtowi Polski po 1945 r., która w wyniku ustaleń jałtańskich i poczdamskich straciła ok. 45% swego terytorium sprzed drugiej wojny światowej. Ostatnie dwa referaty prezentowały ważny ośrodek kultury, czyli Lwów. Pierwsze z wystąpień, wygłoszone przez dr. Barbarę Maresz

² Warto przypomnieć, że sformułowania „czwarty rozbiór polski” użył Władimir Potiomkin (zastępca Ministra Spraw Zagranicznych ZSRR), który prawie rok przed wybuchem drugiej wojny światowej, bo 4 października 1938 r., w rozmowie z Robertem Coulondrem (ambasadorem Francji w Moskwie), stwierdził, iż nie widzi dla ZSRR innego wyjścia, aniżeli czwarty rozbiór Polski (Boćkowski, 2005, s. 20; Bregman, 2009, s. 12).

z Biblioteki Śląskiej, zatytułowane zostało *Śląskie zbiory biblioteczne we Lwowie i lwowskie teatralia w Katowicach – wojenne historie*. Prelegentka podjęła się omówienia jednego z epizodów exodusu lwowiaków, a dokładnie teatru lwowskiego, który prawie w całości został przeniesiony do Katowic. Do miasta na Śląsku przybyli nie tylko aktorzy, ale przywieziono również wartościowe zbiory teatralne. Spotkanie seminaryjne zamknął referatem autor sprawozdania, omawiając znaczenie Lwowa jako jednego z największych ośrodków książki Drugiej Rzeczypospolitej, w którym bardzo znaczącą rolę odgrywały biblioteki fundacji szlacheckich. Celem tychże było zachowanie materialnego dziedzictwa narodu polskiego. Trudne wydarzenia wojny, okupacji nie oszczędziły tych zasobnych skarbców. W wyniku nowego kształtu granic większość zbiorów lwowskich znalazła się poza granicami kraju, co stanowi niepowetowaną stratę dla polskiej nauki i kultury.

Obrady zakończyła dyskusja i druga część wspomnień świadków historii. Następnie rozmowy, trwające jeszcze dłuższy czas, przeniosły się w kulary. Seminarium towarzyszyła wystawa w holu Biblioteki Śląskiej zatytułowana *Wrzesień 1939 na Śląsku i we Lwowie*. Przyjęta przez organizatorów formuła okazała się interesująca. Prezentowane treści były przedstawione przez prelegentów w sposób atrakcyjny, przystępny, a wspomnienia tych, którzy przeżyli zdarzenia tamtych czasów, dały sposobność do zetknięcia się z żywą historią. Choć od tragicznych wydarzeń września 1939 roku minęło już 80 lat, nie możemy ustawać w zachowywaniu pamięci i przekazywaniu prawdy o historii, którą próbuje się w XXI w. pisać od nowa.

Bibliografia

- Bregman, A. (2009). *Najlepszy sojusznik Hitlera. Studium o współpracy niemiecko-sowietckiej 1939-1941*. Wyd. 3. Warszawa: Stowarzyszenie Kulturalne Fronda.
- Boćkowski, D. (2005). *Na zawsze razem. Białostoczczyzna i Łomżyńskie w polityce radzieckiej w czasie II wojny światowej (IX 1939 – VIII 1944)*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN.
- JMK, MNIE (2019). *Kreml na 17 września: Nie zaatakowaliśmy Polski, wkroczenie było usprawiedliwione*. Pobrane 25 listopada 2019, z: <https://www.tvp.info/44432214/kreml-na-17-wrzesnia-nie-zaatakowalismy-polski-wkroczenie-bylo-usprawiedliwione>.
- Nicieja, S. (2012). *Kresowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych*. (t. 1). Opole: Wydawnictwo MS.